

Élethivatás és erkölcsi autonomia.¹⁾

(A székeskeresztúri unitárius diákkonferencián tartott előadás.)

Tegnap még az iskola padjaiban ültetek. Ma bezárul mögöttetek az iskola kapuja s holnap ki kell lépni az életbe. Eddig minden lépésetek elő volt írva. Ma megszűnt a heteronom törvényhozás. Holnap saját magatok törvényhozása alá kerültök. Tegnap még egész munkátok receptív volt, befogadó, elsajátító. Ma már a teremtő és alkotó munka kezdődik. A gyermekkor boldog, verőfényes korszaka eltűnt. Kicsi nektek már az a világ, nem érzitek jól magatokat benne. Kapujában álltok egy új világnak, melynek útjai még ismeretlenek előttetek. Mindkét világban idegenül érzitek magatokat: a régiben, melyből már kinőttetek s az újban is, melyben még nem vagytok otthon.

A serdülés, a második megszületés vajudó krízisét élitek. A remények, nagyratörő tervek, az álmok és ábrándok hősi kora ez, mely sok ballépésen, sok tévedésen s lelki forrongások zavaros hullámain keresztül vezet, míg végül az ifjú ember megtalálja önmagát, míg kialakul az én.

Elindulnátok tehát, de még az első lépés megtétele előtt elétek mered az a kérdés: hová? merre? A teremtő munka és tevékenység életünkben azzal indul meg, hogy keressük igazi hivatásunkat. Ez az útkeresés minden fiatal embernél súlyos probléma s boldog az, akinek a kor meghozza az égető kérdések megoldását s megadja a feleletet arra a kérdésre, hogy mi végre van itt a földön?

¹⁾ Források: G. Grunwald, Die Pädagogik des zwanzigsten Jahrhunderts. 1927. Freiburg im Breisgau. Eduard Spranger: Psychologie des Jugendalters, Leipzig, 1925. R. Liebenberg: Berufsberatung. Methode und Technik, Leipzig, 1925. Berufsberatung, Berufsauslese, Berufsausbildung. (Landesveröffentlichung zum Reichsarbeitsblatt 32. Sonderheft.), Berlin, 1925. H. Sachs: Probleme und Methoden der systematischen Berufspsychologie. Psychologie und Berufsberatung. Langensalza, 1925. E. Kriek: Philosophie der Erziehung, Jena, 1925. Ionas Cohn: Geist der Erziehung.

Az útkeresés, elindulás az *élethivatás* felé. Súlyos kérdés, mert sokfelé ágazó vonatkozása van. Nemcsak kenyérkereset, tehát gazdasági, hanem szociális kérdés is: legmélyebb gyökere azonban a pszichológiához vezet; de ethikai vonatkozása is nyilvánvaló. Mondd meg, mi akarsz lenni s én bepillantok ezen a résen lelked legtitkosabb zugába, ahol a világnézet tényezői gomolyognak. Titkos vágyaidról és törekvéseidről tesz a feleleted önvallomást, mely kitarja előttünk értékelésed szintjét. De pszichológiai kérdés is, mely a lelki fejlődés lényegének, irányának, tempójának és ritmusának problémáihoz vezet. Élethivatást választani, nem a helyes kifejezés. A valóságnak megfelelően úgy kellene mondanunk: megtalálni, felfedezni az élethivatást. A szó mindnyájunk ajkán forog. De melyik nevelő tudja megmondani, hogy mi az ő tanítványa hivatása? Tudta-e és sejtette-e a 18 éves sátokezdő és szőnyegszövő Pál, hogy minő lelki forrongások után s hova fog vezetni az ő élete útja? Ha forrongott is lelkében valami határozatlan vágy és nyugtalanság, látta-e előre a damaskusi út megvilágosodását? Sejtette-e Spinoza, mikor a műhelyben a szemüvegeket csiszolta, hogy egy egész világ gondolkodását fogja irányítani a csiszolópad mellett érlelődő elmélkedéseivel?

Nem több, mint legfeljebb 20—30 éves a pszichológiának az az ága, melyet pszichotechnikának neveznek. E tudomány lényeges feladata: megvizsgálása és megállapítása a gyermek és ifjú ember képességeinek és diszpozícióinak abból a célból, hogy mindenki az életben arra a pályára, arra a hivatásra kerüljön, amely született diszpozícióinak és hajlamainak legjobban megfelel. E tanítás Amerikából indult el s Európában is nagy és szorgalmas munkát indított meg. Az amerikai tudományos szellem pragmatizmusát és technicizmusát jellemzi az a vonása, hogy a tudomány megállapításait azonnal a gyakorlati élet aprópénzére akarja felváltani. Pszichológusok és pedagógusok között sok a hive, akik sokat, mindent várnak az ú. n. *hivatáslélektantól* (Berufpsychologie) s a *Berufsberatung*-tól. A pszichotechnika feltétlen hivei azt hirdetik, hogy különböző pszichológiai vizsgáló módszerekkel, intelligencia-vizsgálatokkal meg lehet állapítani, hogy ki mire való, ki mire legalkalmasabb. A vizsgálatok megállapításai a gyakorlati életben is érvényesülnek. A háboruban ilyen vizsgálatok alapján szemelték ki a repülőket, az autók vezetőit. A háború után bizonyos szolgálati ágak (posta, vasút, közlekedésügy, rendőrség) ez úton kapják embereiket.

De vannak mások, akik óva intenek a vérmes reményektől.¹⁾ Elismerik ugyan e vizsgálatok hasznát, de hangsúlyozzák, hogy a pszichotechnikai vizsgálatok az egyéniség magvát sohasem fogják feltárni és sohasem fognak bevezetni abba a legsötétebb és legismeretlenebb országba, melynek neve — a lélek. Azt mondják ezek, hogy a gyakorlati élet többet kérdez, mint amire felelni lehet, több és nehezebb feladatot ad fel, mint amit meg lehet oldani. A személyiség, a testi-lelki fejlődés általános befolyását sem ellenőrizni, sem kikapcsolni nem lehet.

Nem feladatunk most e tudományos kérdésben állást foglalni. Csak rá akartunk mutatni az alkalmazott pszichológia e kísérleteire, melyek jelzik az élethivatás problémájának nehézségeit és jelentőségét. Különbözik nemcsak az öregek, a tudomány reprezentánsai, hanem maga a serdülő ifjúság is foglalkozik a kérdéssel. Az a német ifjúsági mozgalom, mely „vándor madár“ (Wandervogel) néven ismeretes s amely sok túlzó és éretlen gondolat mellett sok egészséges és nemzetépítő eszmét is termelt, sőt valósított is meg, legkomolyabban és részletesebben éppen az élethivatást fejtegeti s ez egyik legfontosabb problémája. Sőt, ha nem csalódom, a ti konferenciátok gondolata is ilyen s ehhez hasonló elgondolásokból eredett s ez is oka annak, hogy ma itt sorsotokról tanácskoztok s jövődő életetek formáját keressétek.

Mindenféle nevelői gondolkodást a nyugtalanságnak, az elégedetlenségnek az érzése indít meg. Három eset lehetséges itt. A nevelő meg van elégedve magával, korával, a társadalommal, melyben él s a növendéket a maga képére akarja formálni, legfeljebb tökéletesebb kiadásban, de lényegében azonos vonásokkal. Vagy nincs megelégedve sem magával, sem a társadalmi közösséggel s egy jobb és tökéletesebb nemzedéket akar nevelni fejlettebb közösség részére. Vagy végül: egyedül a növendékre tekint a maga testi-lelki adottságában s a csírákat törekszik kibontakozásra segíteni.

E gondolkodásnak is, a pszichotechnikai vizsgálatoknak is a legmélyén az a gondolat rejlik, hogy mindenkinek a lelkében van egy ős eredeti elhívottság csírája, amely az ő sorsát, az ő jövődójét a lehetőségek bizonyos határai között determinálják. Vallásos gondolkozású és érzelmű emberek itt az isteni gondviselés munkájára gondolnak. Pszichológusok azt a tételt értik rajta, melyet a

¹⁾ Dr. Gál Kelemen, Pszichotechnika. Keleti Ujság 1928. 293, 294, 296, 1929. 1. 6. 8. sz.

természettudományok megállapításai is igazolnak, hogy mindenki bizonyos diszpozíciókkal és csirákkal jő e világra, melyek hivatását meghatározzák.

Vizsgáljuk meg: mi a hivatás?

Az emberek legnagyobb része a hivatás és életpálya, vagy hivatal fogalmát egynek veszi, azonosítja. Volt idő, mikor primitív társadalmi állapotok között a kettő azonos volt. Minél differenciáltabb és bonyolultabb a társadalmi élet szervezete, annál jobban eltávolodik egyik a másiktól. Hivatás a szónak a tárgyra vonatkoztatott értelmében az az állandó és tartós munka, melyet az egyén a társas közösségben valamely állásban végez; az alanyra vonatkoztatott értelmében hivatás az olyan munka és cselekvés, amire egy belső hang „elhív”. Ez a belső hang a Sokrates daimonionja, amely hív olyan értékes cselekedetre, melyre különös megbízatásom van. Hív valami s én nem tudok ellenállani, nem tudok nem engedelmessé válni. Ennek a belső hangnak engedelmessé válok Luther, mikor kijelenti: „itt állok, másképp nem tehetek”. Ennek a szavát hallja Dávid Ferenc, mikor vesztét érezve is kimondja: „Azt írtam, amit éreztem s amit érzek, bízó lélekkel igazán hirdettem”.

Az életpálya kenyérkereset, a hivatás önfeláldozás; amaz eszköz, ez az erkölcsi személyiség kiteljesedése. Amaz első sorban és főként az egyén érdekét szolgálja; ez szolgálat a köznek, gyakran az egyén boldogulása, sőt élete árán is.

Az elhivatás azonban nagy és ritka sors; csak nagy szellemeknek adatik, átlagos embereknek nem. Az életbelépő fiatal ember sorsa nem ez, hanem az, hogy választania kell olyan hivatást, mely a képességek zavartalan és teljes kibontakozását sehol sem engedi meg. A mai erdélyi magyar ifjúság részére ez a választás — sajnos — nagyon szűk határok között van adva. És az életben azt látjuk, hogy nagyon kevés kivételt nem számítva, nincs, nem volt és sohasem lesz teljes összhang az egyén és hivatás között. Azt szoktuk mondani: az egyén betölti hivatását. Megfordítva is teljes joggal mondhatnók: a hivatás betölti az egyént. Beszédes kép ez: az egyén egy edény, a hivatás egy tárgy, mely sohasem talál bele pontosan az edénybe. A hivatás egy oldala mindig kívül marad az edényen s az egyén egy része mindig üres és betöltetlen. A hivatás kívül maradó része azok a követelmények, melyeket mindég idegennek érzünk, soha az egyén tartalmává nem lesznek s egy életen keresztül úgy hatnak, mint teher, mint állandó kedvetlenség forrása.

A modern élet technicizmusa súlyos problémává tette a hivatás, a munka és személy között ezt a disharmoniát. A gépies, mechanikus részletmunkának ez a sivársága és lélekgyilkoló üressége ott áll különösen éles megvilágításban éléünk, ahol a fej már nem gondolkodik, csak a kéz vagy a láb jár, ahol olyan részletmunkát kell végezni, melynek értelmes összefüggését és célját a munkás nem látja, nem érti. Amerika nagyra van vele s büszkélkedik a munka e tökéletes gépiesítésével, de nem veszi észre, hogy közben a teremtő lélek életét gyilkolja. Itt kezdődik a mai ember életének tragikus kettészakadása: egyik oldalon a lelketlen, örömtelen, hivatali munka és kötelesség; a másikon személyi élete, melyet nem élhet úgy meg, hogy forma, összhang és meglegedés legyen benne.

Ezért nagy fontosságú és ezért nehéz a hivatás választása, helyesebben: felfedezése. Nehéz, mert két érdeket kell szem előtt tartani, mindkettőt lehetőleg kielégíteni és egyeztetni. Egyik az egyén érdeke, aki képességeinek, hajlamainak legmegfelelőbb és alkalmasabb hivatást keresi. Másik a közérdeke, mely azt kívánja, hogy minden hely az erre legalkalmasabbal töltsék be. A két érdek, mintha fedné egymást, de korántsem esik össze.

Már érintettem, hogy milyen tökéletlenül lehet az új n. alkalmazhatóságot megállapítani. A pszichotechnika — mai tökéletlen eszközeivel — nem tudja az emberi lélek titkos mélyeit átkutatni s valószínűen sohasem is fogja tudni. Az egyén örökölt és fejlesztett diszpozíciói sohasem fedik teljesen azokat a követelményeket, melyek egy hivatáshoz fűződnek. Az ifjúban van talán egy csomó alkalmas tulajdonság, de hiányzik kettő-három, vagy talán több is s ezek között talán egy néhány olyan, melyet megfeszített buzgalommal sem tud megszerezni. Aztán: az ifjú ember még nem kész, nem szilárd, benne még minden fejlődőben van. Szorgalom és erőfeszítés tehetségeit kifejlesztheti. Viszont: kedvezőtlen hatások, betegség stb. reménykeltő kezdeteket megsemmisíthetnek. De meg az egyénnek kétségtelenül megvan az a jogos igénye, hogy maga próbálja ki, mire vihethi akarateréje, mennyire képes tehetsége hiányait komoly munkával legyőzni. E szempontból a cél nem az, hogy mindenkit, mint alkalmazható tárgyat a legalkalmasabb helyre állítunk, hanem az, hogy úgy neveljünk, hogy tehetségét mindenki megismerje s önként álljon arra a helyre, amelyen a legtöbbet és legjobbat teheti. Tehát a pszichotechnika által kitzűzött cél, hogy mindenkinek helyét a közösségben meghatározza, összeférhetetlen

az egyén ama szabadságával, hogy szorgalommal és akaraterevel utat törjön magának, habár a közösség érdeke felette áll az egyénének. Ellentétben áll a család felfelé való törekvésével is. Hebbel Frigyes, egy kőműves fia, örömtelen proletár ifjúság után emelkedett a szellemi élet legmagasabb csúcsára. Mussolini kemény kőművessegédi élet után egyszerű tanító fiából lett Olaszország duce-ja. A német köztársaság első elnöke timármester volt.

Mindezen ellentétek és nehézségek mellett is fenn kell tartani követelményül és célul kell kitűzni, melynek a magyar közélet vezetőit irányítania kell, azt az elvet: *mindenki számára a legalkalmasabb helyet és minden helyre a legalkalmasabb embert.*

Azt mondhatnátok arra, kedves fiatal hallgatóm, hogy mindez helyes, de nagyon elméleti értékű fejtegetés, mely nem illik a mai erdélyi magyar ifjúság helyzetére, melyből tehát az ifjúság nem okulhat, melynek nem vonhatja le magára a következményeit. Ha mindig nehéz volt az ifjú életbelépése, ma különösen az. Az erdélyi magyar ifjúság előtt az élethivatások tág mezején egész tájak zárultak be. A mai erdélyi magyar ifjúság háta mögött nem áll egy erkölcsi és anyagi javakban bővelkedő társadalom. Ha az elmúlt szomorú 10 esztendő történetére visszanezünk, csak az igazság szavára hallgatunk, mikor megállapítjuk, hogy az életbe kilépő ifjúság nélkülözte ezt a bátorító és vezető támogatást. De igazságtalanság volna azt állítani, hogy ez a be nem avatkozás közönyből, nemtörődömségből vagy fásultságból eredt. Az igazság az, hogy maga az a magyar társadalom is a nagy csapástól elkábulva, szinte öntudatlanul és tanácstalanul állott. A helyzet ma is csak annyiban javult, hogy ráébredett ezirányú kötelességei halaszthatatlan voltára: a segítség és támogatás útjait és lehetőségeit ma már talán látja, de — nyújtani csak részben tudja. De keresni, már keresi — hisz a ti mai kongresszusotok is egyik beszédes bizonyítéka annak — s mind többen és többen vannak, akik tisztábban kezdenek látni. Sok mindennek meg kell változnia még s mindennek előtt az élethivatásokról vallott egész régi felfogásunknak, hogy az elfogultságok sűrű hálóját letépjük lelkünkéről, hogy tisztán láthassuk az előttünk álló kötelességeket.

S ha szomorúbb is a ti helyzetetek, mint volt annak idején a miénk, azt mondom nektek Nietzschével: „ki ne dobjátok a lelketekben élő hőst“.

Az a társadalmi és lelki közösség, melybe beleszülettetek, rátok néz, töletek várja jövő életformája kialakítását. Az a vezetés

és irányítás, amelyre ti most minket kértetek fel, nemsokára a ti gondotok, a ti feladatotok lesz. Nem tanítani, nem nevelni akarlak titeket; hiszen tudom, hogy minél közelebb álltok „kész“ formátokhoz, minél jobban kialakult énetek, annál hatástalanabb minden nevelni akarás. Csupán gondolatokat akarok ébreszteni lelketekben, olyanokat, amelyek megvannak, de szunyadnak vagy kilépni bátortalanok.

Egy élethivatás betöltése csak társadalmi közösségben lehetséges. Mondanom sem kell, hiszen magyar és tegyük hozzá: unitárius ifjakhoz szólok, hogy az a közösség az erdélyi magyar társadalom. Nem a régi magyar gentry értelmében, mely magát s az intellektuális osztályt elválasztotta a néptől, hanem a háború tanulságai alapján mind jobban kialakuló abban az értelmezésben, mely az egy nyelvet beszélő, egy történelmi multon és tradícióban álló, egy kálváriát járó s egy cél felé küzdő egész nép tömegét a legnagyobbtól a legkisebbig egy szerves közösségbe foglalja. Ebben a közösségben az élethivatás betöltése felé az út kemény és fegyelmezett iskola után munkán és szenvedésen, sikereken és sikertelenségeken, szorgalmon és kitartáson vezet keresztül.

Az, hogy a közösség tagja vagy, nem kíván lemondást és önmegtagadást, csupán azt követeli, hogy szervesen belenőjj, beletagolódj. Ez nem azt teszi, hogy te, az egyén, csupán eszköz leszel a közösség életében, hanem csak azt, hogy belsőleg, szervesen fejlődöd csak a közösségben lehet. Rousseau Emiljét kiközösíti a társadalomból, de ez a Robisoni élet csak elképzelés, nem valóság. Platon az állam részére neveli ugyan a gyermeket, de az ő elgondolásában az állam nem abstractum, hanem egy nagy egyén s az egyén egy kicsi állam. A nevelő hatások a közösségből indulnak, nem az őserdők vadonából s a közösség úgy hat az egyesre, hogy az egyén saját értéke bontakozik ki tőle. Így lesz az egyén cél is, eszköz is egyszerre. Saját érdeke is, de meg a közösségé is, kívánja a szerves betagolódást. Ez a betagolódás a köz szempontjából azt jelenti, hogy minden egyénnek alá kell vetnie magát a közösség törvényeinek s valami módon szolgálatot tennie a köznek. De a köz az egyest nemcsak eszközül kívánja, hanem olyanul, aki önként alkalmazkodik s ajánlja fel szolgálatait. Így nemesedik a meghódolás belátáson alapuló önkéntes engedelmességgé, vagy amint Förster mondja: „lelkes engedelmességé“ (beseelter Gehorsam).

A közösség használható tagokat kíván. De ez a fogalom nemcsak gazdasági és technikai, hanem nemzeti használhatóságot is

jelent: hűséget és azt a képességet és készséget, hogy a közösség ügyeiben részt vegyen. E belső hozzátartozandóság érzésétől függ a közösség ereje, amely annál nagyobb, mennél elevebben élnek az egyén lelkében a köz javai és értékei. Erre a közösségi tagságra kell a nevelésnek előkészíteni. Az egyén szempontjából a cél az erkölcsre, az autonomiára nevelés. De az autonomia csak üres keret, míg meg nem telik a kulturális közösségi élet tartalmával. Ezzel telik ki az egyén, az én magva személyiséggé. A nevelés célja tehát a kulturális közösség életében való részvétel vágyával és képességével telített autonom személyiség. Más szókkal: *az ifjut ama történelmi kulturalközösség autonom tagjává kell nevelni, melyhez tartozni fog.*

Ez a meghatározás egyenlő súllyal hangoztatja az erkölcsi személyiség és a közösség jogait. A személyiség gondolata nem ismeretlen a háború előtti pedagógiai irodalomban sem. Nálunk a kolozsvári egyetem utolsó magyar pedagógusa, Schneller, hirdette mély meggyőződéssel. De a közösség alapot vető s célul is szolgáló gondolata — habár nem egészen új — mégis a nagy háború eredménye. A háború rettenetes élményei s az azután következő forradalmak zavaros hullámaiból a közösség úgy emelkedik ki, mint megvalósítandó önértékű eszmény, mely kulturértékeket és javakat termel s célja a nevelésnek.

Elemezzük meghatározásunkat. Cohn fejtegetései biztos vezérfonalat nyújtanak. Mit jelent ez: *autonom tag*? Az autonom ember nem parancsra, hanem saját lelke indításából cselekszik. A közösség az egyén, a tagok felett áll, túléli őket s mégis csak úgy él, ha tagjai elismerik: a tagok növekedő belátása által fejlődik s azok közösségi szellemével áll vagy bukik. Autonomia és közösségi tagság, egyszer az egyik, máskor a másik az uralkodó. A tag jogai akkor jelentkeznek, mikor a közösség formája változik; a közösség joga pedig abban, hogy egy alak mindig kifermálódik. De az autonomia fogalma kizár minden lezárttságot és megmerevedést. A nevelés célja is ilyen dinamikus jellegű: az ifjú ember tagolódik be a közösségbe, de maradjon önálló. Ez a dialektikus feszültség tartja örökös mozgásban a nevelést.

Az egyén ez önállóságát már csak azért sem veszítheti el, mert minden ember középpontja saját élményeinek, tehát egy kis világ középpontja, napja egy oly rendszernek, mely körül forog saját élményeinek rendszere. Ezért sem lehet pusztá eszköz. Az az ifjú ember, aki már az én tudatára ébredt, nem törődik bele vakon

idegen akarat igájába. Az megvizsgálja a közösség céljait, elfogadja, magáévá teszi s így már nem idegennek szolgál, mikor az egészért működik. Az egyénre nézve tehát az autonomia azt teszi, hogy cselekvése irányát a belátás és saját elhatározása szabja meg. Az út tehát az autonomiához kezdődik az *anomiá*nál, amely az ösztönök uralma törvények nélkül, ezt legyőzi a *heteronomia*, a törvényeknek való engedelmesség, emezt meg a belátásból való önuralom, azaz *autonomia*. Önuralom ezek szerint azt jelenti, hogy az erkölcsi tudaton alapuló akarat, az ennek ez a centrális ereje kormányozza az egész ént, az tartja féken a szenvedélyek és ösztönök száguldó erejét. Hibás tehát az a tanítás, hogy az ösztönöket és szenvedélyeket ki kell gyomlálni; hiszen ezek a mozgató erői és rugói cselekvéseknek, melyek nélkül még a fiziológiai élet sem képzelhető el. Helyes azonban az, hogy meg kell nemesíteni azokat, erkölcsi célok szolgálatára az erkölcsi tudat kormányzása alá kell állítani.

A fennebbiekből következik, hogy az engedelmes akarat nem erkölcsi akarat s a nevelésnek nem lehet célja. S hibázott a régi iskola, mikor az engedelmes akarat kikényszerítésével megelégedett. Ez csak egy első lépcső, csak alkalmas lelki atmoszféra, melyben megteremhet belátása annak, hogy mit kell tenni és elhatározása annak, hogy az akarat a belátás irányában induljon el.

A közösség értékeket megvalósító, javakat termelő hagyományokkal bíró kulturális szervezet. Közösség nélkül az egyén üres fantom, pusztá absztrakció. Erkölcsre való nevelés közösség nélkül — nonsens. Az egyén erkölcsi tartalmat és belátást csak közösségben szerezhet. Ebből a szempontból a közösség pusztá eszköznek látszik. Pedig nem az, több annál. Mert nemcsak a közösség á'tal nevelünk, hanem a *közösség számára* is nevelünk.

Mit jelent ez ?

Minden közösség számít tagjai szolgálatára, alkalmas voltára, áldozataira. Egyén és közösség egymást feltételezik. Az egyén üres, deformált és tökéletlen a közösség nélkül. A közösség pedig, melynek az egyesek csak parancsra és saját akaratuk nélkül kedvetlenül szolgálnak, csak külső mechanizmus, nem élő szervezet. A közösség csak akkor él az egyesben, ha ez hozzátartozónak érzi magát, ha általa telítve van. Ez a hozzátartozás érzése az életet és egészséges fejlődést hordozó erő: az egész a tagokban él, azok által hat. Az állati organizmus is szervezet, de a társadalmi közösségétől két lényeges jegy különbözteti meg. Emitt az egyes nem tudattalan

tagja a közösségnek. Ez az egyik. S a másik: a tag szembe is szállhat az egészszel.

Fejtegetéseim fonalán egy fontos kérdéshez érkeztünk.

Az ifjú ember előtt a közösségnek két képe áll: egyik a valóságos, másik az, amelyik csak a lelkében él, amilyennek szeretné látni a közösséget. Az ifjú kornak különben is jellemző vonása, hogy eszményeket, ideálokat alkot magának s gyakran kiábrándulva veszi észre, hogy a valóság milyen távol áll az ő elképzeléseitől. S most már felmerül a kérdés: melyiket szeresse, a valóságost, vagy az eszményit? Széchenyi lángoló lelke elégett szerelmében azíránt a közösség iránt, melyben élt s beleőrült abba az önkínzó gondolatba, hogy nem tudta megnevelni a társadalmat annak a közösségnek a számára, amely lelkében élt. Ady ugart látott mindenütt a magyar mezőkön, de e mezők szeretete nem volt mindeket lebiró hatalom lelkében. Innen, hogy ma is dúl a harc az Ady-kérdés körül. Szeresse-e tehát az ifjú azt a közösséget, melyben él, minden fogyatkozásával? Vagy csak a lelkében élő eszményit? Szeresse-e népe történetében mindazt, ami volt, jót, rosszat, értékeket és javakat és tökéletlenségeket egyaránt? A feleletet az a meggondolás adja, hogy a szeretet nem a részekhez, hanem az egészhez kapcsolódik. A szeretet ott is fog értékeket és javakat felfedezni és találni, ahol a szeretetlenség csak értéktelent talál. Aki népét szereti, kétszeres fájdalommal látja meg annak hibáit és tökéletlenségeit s annál melegebb szeretettel fog hozzásimulni és ragaszkodni. Fichte, a németek nagy tanítómestere, izolálni akarta az ifjúságot a romlott felnőttnemzedéktől; de meglátta ebben a nemzedékben is azokat a csirákat, melyek egy jobb jövő kifejlődését biztosították. Ady mindenütt csak romot, csak pusztát, csak ugart látott s mikor minden összeomlással fenyegetett, akkor lett hűtlen ahhoz a közösséghez, melynek csak Mohácsot kívánt.

A nevelés külső tényezői a környezet, belső tényezői a diszpozíciók. A kettő között a középúton áll a *hagyomány*, melyben mint szellemi-erkölcsi légkörben él az ifjú ember az egymásra következő nemzedékek sorában. A hagyomány sok tényezőből tevődik össze s képezi azt a történelmi és kulturális atmoszférát, mely a természeti környezetet nemcsak színezi, hanem szolgálatába is állítja. A háború előtt a pedagógiában általánosan elfogadott vélemény volt, hogy az ifjút a nevelésnek be kell vezetnie a tradícióba. A háború és a forradalmak után felmerült a kérdés: vajjon lehet-e cél a hagyományba való belenevelés? Az a mentalitás, amely ki-

rugva lába alól a multat s megtagadva azzal minden közösséget, a forradalmakat táplálta, levetkőzte a nemzeti gondolatot. Még a háború előtt Nietzsche ragyogó dialektikával és megvesztegető ékes-szólással kelt ki a történelem ellen. Azt hirdette, hogy a történelem ballasztja megakadályoz minden merész előretörést, minden szabadabb szárnyalást, elhomályosítja az elfogulatlan tisztánlátást, visszafelé fordítja a tekintetet, mikor előre kellene néznie, leszorítja, mikor felfelé kellene irányulnia. A forradalmak közoktatási népbiztosai kidobják az iskolai tanulmányok rendjéből a történelmi erőfeszítések heroikus küzdelmeit. A háború utáni pedagógiai pacifizmus kifelé az általános emberszeretetet krisztusi igéit hirdeti álszenteskedő farizeizmussal, befelé a leggyűlölködőbb sovinizmussal nyomja el a más nyelven beszélők kulturális életét.

Én mindezek mellett is azt hirdetem, hogy az ifjú ember merítse bele lelkét a multak vizébe, keresztelkedjék meg az ősök megszentelt hagyományaival, mielőtt az élet meghódítására indulna. A történelmi mult az az elugró pont, ahol lábát megvetheti, hogy a magasba lendüljön. Tekintsen bele előbb a nemzet történelmi kulturájai és értékei tárába, mert milyen jövő lehet az, amely nem a multon épül? Nincs új kezdés sem a természeti, sem a szellemi világban s a történelem folyama is egy láthatatlan okviszony medrén rohan alá.

Az erkölcsi autonomia fennebbiekben adott felfogása kijelöli azt a helyet, melyet a tekintély, engedelmesség és fegyelem a nevelésben elfoglal. Azért emelem ki ezt a három mozzanatot, mert az utolsó három évtized pedagógiája ezek ellen indult harcba s azért támadja a régi iskolát, mert az ez elveken épül fel. A lelki fejlődésnek azon a fokán, ahol még az ösztönök és szenvedélyek uralkodnak, a nevelő tekintélye a tanuló még kialakulatlan s szóhoz jutni nem tudó jobb énjének képviselője. Egy fejlettebb fokon a személy tekintélyét a törvény, a szabályok, a normák iránt való meghódolás és engedelmesség váltja fel. Itt a cselekvést még a tárgy normálja. Ez az ifjú fejlődésében a jog és törvény fanatizmusának a kora. Az erkölcsi autonomia ott bontakozik ki teljesen, mikor végül az én kialakulása után az uralmat a belátás veszi át s az akaratot a maga szolgálatába hajtja. Autonomia tehát nem korlátlan szabadságot jelent, nem a tekintély teljes elvetését, hanem összhangot az erkölcsi elvek és a belátás között. De az autonom ember meghódolása és engedelmissége nem az embernek szól, nem is a törvényeknek és szabályoknak, ami még mindig csak heteronomia, hanem saját erkölcsi belátásának.

Szükséges ezt a mai ifjúság előtt hangsúlyozni, az előtt az ifjúság előtt, mely a saját életformája keresése közben oly sok jelét adja a fegyelmezetlenségnek s oly kevéssé ismer el tekintélyt. Hiszen igaz, a tekintély elve nem cél, csak eszköz, mely azonban a lelki fejlődés egy fázisában elkerülhetetlen s minél jobban közeledik a fejlődés az én kialakulásához, annál jobban háttérbe szorul a tekintély elve, míg teljesen eltűnik. A baj csak az, ha idő előtt, még az erkölcsi személyiség kialakulása előtt, nem ismerik el. Innen aztán a sok összeütközés apák és fiuk, meglett nemzedék és ifjabb generáció között. Szerencsés állapot az, ha a nevelés és az iskola finom érzékkel megérzi, mikor kell lazítani a gyepőt abban a tudatban, hogy minden nevelésnek végső célja az, hogy magát feleslegessé tegye. *A kényszerített tekintély és meghódolás nem erkölcsi érték: belátáson alapuló önkéntes engedelmesség az autonom személy kiteljesedése és a köz fejlődésének mozgató és éltető ereje.*

Ez a feleletünk a forradalmi pedagógia tulzásaira. Ez Rousseau eljárására, ki a gyermeket fék nélkül ösztönei és szenvedélyei vezetésére bizza, mintha bizony az ösztönök uralma szabadság volna. És ez Ellen Key, Gurlitt és Wyneken féktelen izgatásaira, kik a régi iskola elleni elfogultságukban minden rosszat ráfognak s a rosszul értelmezett szabadság nevében hadat izennek minden fegyelmzésnek. Mert valljuk, hogy önnevelés nincs és el sem képzelhető önfegyelmzés nélkül, mely az ösztönök és szenvedélyek viharos száguldását féken tartja, mint szilaj csikót a zabla, amely állandó készenlétet, az erkölcsi belátásnak engedelmeskedő akaraterő uralmát jelenti.

Az erdélyi magyarság nemzeti társadalma akkor lesz megnevelve, ha a társadalom minden tagja szervesen munkáló részként felelős tényezőnek érzi magát, önként, a belső elhivatottság érzésével szenteli magát arra a munkára, mely nemzeti kulturértékek által kulturjákat termel, hűséggel, fegyelmzett lélekkel és kemény munkával járul hozzá ahhoz, hogy ezen a földön a magyar lélek szava soha el ne halkuljon. Csak így lesz hű ősei szelleméhez s méltó ahhoz a feladathoz, melyet kora szab eléje.

Még csak egy pár szót arról, hogy mi lehet az elhivatása az erdélyi magyar közösségnek. Mint minden közösség, úgy ez is, kulturértékeket és kulturjákat termelő szervezet. Minden nemzet sajátos faji jellege az ő nemzeti kulturájában nyilatkozik. Amely nemzet sajátos kulturértékeinek és javainak tudatára ébredt, más szóval: *nemzeti öntudatra* eszmélt, annak nemzeti léteért nem kell

aggódnia. Ennek a közösségnek hivatása nemzeti kulturértékeink és javaink megőrzése és fejlesztése.

Melyek ezek a kulturértékek és javak? Mindenek előtt a két fogalom nem azonos: kulturérték a szellemi és erkölcsi felkészültség, kulturjó maga a produkált szellemi termék. Erkölcsi érték pl. a belátás és akarat összhangja. Erkölcsi jó maga a cselekvés, amely ezen az összhangon épül fel. Erkölcsi érték pl. a tudományos termékenység, erkölcsi jó egy tudományos felfedezés vagy találmány. Az erkölcsi érték és jó olyan viszonyban van, mint a cselekvés ténye és annak eredménye. Erkölcsi javak, melyeket egy nemzet a maga élete folyamán megvalósít: a nyelv, az irodalom, a művészet, az alkotmány rendszere, a vallásos hit és fogalmak rendszere. És erkölcsi érték az a készség, munka és tevékenység, mely a javakat létrehozza. Mindez értékek és javak kifejező eszköze a nyelv. De a nyelv nemcsak eszköz, nemcsak az érintkezés közvetítője, hanem a népi individualitás őrzője is, mely összeköti a nemzedékek sorában egymás után következő ivadékokat: az anyanyelv az a közeg, melyen át az emberi lélek minden kultúra-termelő tevékenysége nyilvánul. A nemzeti történelem pedig a fejlődésnek azt a folyamatát mutatja, melyen a lélek a maga kultúra-termelő és ápoló működésében átmegegy. Aki az anyanyelv kultuszában akadályozva van, aki el van zárva a nemzeti irodalom nyújtotta örök forrás áldott italától, aki nem ismeri a nemzeti szellem és nemzeti gondolat genetikai fejlődésmenetét, az örök életére félszeg, egyoldalú marad. Ami a virágnak a színe és illata, az a humanumon a faji jelleg. A jézusi emberideál, amely nem ismer fajokat, csak absztrakció, a valóságban sehohsem létezik. Nincs a világon sehoh csak ember, hanem van angol, német, francia, magyar ember. Ez a jelző olyan adottságot jelent, amely a lényegét teszi. Vedd el a jelzőt s csak élet és tartalom nélküli fogalom név marad a helyén. Ezért az anyanyelv és nemzeti történelem nem tantárgyak, nem az ismeret tárgya, hanem integrans része az ifjú életnek, mely akkor fejlődik egészségesen, ha szervesen és elszakíthatatlanul belenő, összeforr és beleolvad a nemzeti szellem fejlődésmenetébe. Ki lehet dobni ezeket az iskolából, de a szivekből soha. E hivatás hősi megélése vár reátok. „Ki ne dobjátok a lelketekben élő hőst“.

Dr. Gál Kelemen.

Brassai hite és vallása.

Akik Brassaival foglalkoznak, egyértelműleg azt hirdetik, hogy őt nem az iskola tette tudóssá, ő nem viselte egy iskola bélyegét sem, mert saját erejéből, saját erős elhatározásából tanult meg mindent, amit tudni akart.

Amit tudásáról állítanak, ugyanaz talál vallására is, értvén ezen istenhitét. Az ő hite abból az isteni szikrából, vagy — mondhatjuk — isteni csirából lett azzá, mi volt, amely minden emberi teremtménynek születésénél fogva adva van. Hogy ennek ellenére a vallás oly sokféle árnyalatban jelentkezik az embervilágban, annak nem a csirában rejlik a titka, hanem abban, hogy a vallást tanítják, ahelyett, hogy csirájának növét elősegítsék. Közelebbről olvastam egy hittankönyv írójának következő figyelmeztetését: „Én írtam meséket, jellemképeket a gyermekek számára, adtam utasítást a tanítónak, de nem kívánom még azt sem, hogy felolvassa könyvemből a leckének szánt darabokat, ha a helyett szembe ül a gyermekekkel, beszélget velök, foglalkoztatja lelköket, érintgeti szívöket s így fölemeli őket a vallásos áhitat körébe.“

Az ágyán térdeplő, összefogott kezű, kis imádkozó azt a csirát táplálja anyja lehellelével, az anyai szívnek a szemén át ráható melegével, amelyből ő, a kis hívő, ha szavai volnának, azt mondaná, amit csak a filozófus hívő tudott kifejezni: „mi Istenben vagyunk, élünk és mozgunk“.

Mielőtt az ember erre az öntudatos kifejezésre eljuthat, nagyon hosszú utat kell megtennie; sőt ha az a kétes szerencséje akad, hogy a vallást tanulás útján, a káték szavaiból ismeri meg, ritkán, vagy talán soha sem érzi meg Isten közelségét.

Brassainak megadatott az a szerencse, hogy vallását önmagából növelhette élő hitté. Ezt elősegítette a családi nevelés és az a vallás, amelynek gyülekezetében apja pap, anyja hallgató volt.

A családi nevelés mérhetetlenül nagy szerepet játszik a fejlődés hosszú útján. Az anya ölében kezdődik. Mikor gyermeke kis testét kebléből táplálja, ugyanakkor lelkéből lelkét ébresztgeti. Itt a két